

קונטרס

אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל

יגלה ויפרסם את מעלת האוהב את כלל נשמות ישראל, ויבאר גנות החטא והעון החמור ביותר, שהוא שנאת חנם — לשנא את בר ישראל, שבזה הוא שונא את הקדוש-ברוך-הוא, רחמנא לצלן; אשרי מי שמתחזק באהבת ישראל ואוהב את כלם.

בנוי ומיסד על-פי דברי

רבנו הקדוש והנורא, אור הגנוז והצפון

בוצינא קדישא עלאה, אדונינו, מורנו ורבנו

רבי נחמן מברסלב, זכותו יגן עלינו

ועל-פי דברי תלמידו, מורנו

הגאון הקדוש, אור נפלא, אשר כל רז לא אגים ליה

רבי נתן מברסלב, זכותו יגן עלינו

ומשלב בפסוקי תורה, נביאים, פתובים ומאמרי

חכמינו הקדושים מגמרא ומדרשים וזהר הקדוש

הובא לדפוס על-ידי

חסידי ברסלב

עיה"ק ירושלים תובב"א

מוֹהֲרָא"ש נ"י אָמַר, אֲשֶׁר בָּזָה יִבְחֹן הָאָדָם
אִם הוּא בְּאֻמַּת בַּעַל תְּשׁוּבָה אֲמַתִּי — אִם
הוּא אוֹהֵב אֶת כָּל בֶּר יִשְׂרָאֵל כִּנְפֹּשׁוֹ. וְאָמַר,
אֲשֶׁר עָקַר אֶהֱבֵת יִשְׂרָאֵל צָרִיךְ לִהְיוֹת מֵצֵד
שֶׁהוּא בֶּן לְהַקְדֹּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, וְלֹא מִפְּנֵי
שֶׁהוּא שֶׁיֵּךְ לַחֲבוּרָתִי אוֹ לְמַפְלָגָתִי אוֹ שֶׁהוּא
מַחֲזִיק כְּמִנֵּי וְכִדּוּמָה, אֶלֹא אֶהֱבֵת יִשְׂרָאֵל
אֲמַתִּית, שֶׁהוּא אוֹהֵב אֶת כָּל בֶּר יִשְׂרָאֵל בְּלִי
יּוֹצֵא מִן הַכָּלָל מֵצֵד נִשְׁמָתוֹ שֶׁהִיא חֵלֶק
אֱלֹהֵי מִמַּעַל. וְאָמַר: עִם כָּל זֹאת צָרִיכִים
לְשׁוֹר מְאֹד מְאֹד לֹא לְהִתְחַבֵּר עִם פּוֹשְׁעִים,
שֶׁלֹא יִשְׁפִּיעוּ עָלָיו דַּעְתָּם הַמְטַנֶּפֶת, שֶׁהִיא
כְּפִירוֹת וְאַפִּיקוֹרְסוֹת.

(אמרי-מוֹהֲרָא"ש, חֵלֶק ב', סִימָן תרצד)

קונטרס אַהֶבֶת יִשְׂרָאֵל

.א

אַהוּבִי, בְּנֵי הַזֶּקֶר! עָלֶיךָ לְדַעַת, אֲשֶׁר חֲכָמֵינוּ
הִקְדוּשִׁים אוֹמְרִים (יוֹמָא ט.): בֵּית-מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן נִחְרַב,
הָיִיתָ שֶׁעָבְרוּ עַל שְׁלֹשׁ הָעֲבֻרוֹת הַחֲמוּרוֹת בְּיוֹתֵר:
עֲבוּדָה זָרָה, גְּלוּי עֲרִיּוֹת, שְׁפִיכוֹת דָּמִים, וּבֵית-מִקְדָּשׁ
שֵׁנִי, שָׁאז לָמְדוּ עִם יִשְׂרָאֵל הַרְבֵּה תוֹרָה, וְנִזְהָרוּ מְאֹד
שֶׁלֹּא תִהְיֶינָה לָהֶם שְׁלֹשׁ הָעֲבֻרוֹת הַלָּלוּ, אֲבָל נִחְרַב
מִפְּנֵי שֶׁהִיָּתָה בּוֹ שְׁנֵאת חֲנָם. לְלַמֶּדְךָ שֶׁשְׁקוּלָה שְׁנֵאת
חֲנָם כְּנֶגֶד שְׁלֹשׁ הָעֲבֻרוֹת הַחֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה: עֲבוּדָה זָרָה,
גְּלוּי עֲרִיּוֹת וּשְׁפִיכוֹת דָּמִים. אֲשֶׁר עָלִיָּהֶן אוֹמְרִים
חֲכָמֵינוּ הִקְדוּשִׁים: 'יִהְיֶה וְאֵל יַעֲבֹר', הֵינּוּ אִם בָּאִים
הַגּוֹיִים וְאוֹמְרִים לְבָר יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹר עַל אִיזוֹ עֲבָרָה וְאִין
זֶה בְּרַבִּים מִתֵּר לוֹ לַעֲבֹר. אֲבָל עַל שְׁלֹשׁ הָעֲבֻרוֹת הַנ"ל
אָסוּר לַעֲבֹר בְּשׁוּם פָּנִים וְאִפֵּן בְּאִיזָה מְקוֹם וְזִמָּן וּמִצָּב

שִׁיחָהּ (עין רמב"ם, פֶּרֶק ה', הַלָּכָה א' מֵהַלְכוֹת יְסוּדֵי הַתּוֹרָה). וְשִׁנְאֵת חָנָם, כָּאֲמֹר, גְּרוּעָה יוֹתֵר מִשְׁלֹשׁ הָעֲבֻרוֹת הַחֲמוּרוֹת הָלָלוּ. וְעַלִּיף לְהַבִּין הַיָּטֵב, אֲהוּבִי, בְּנֵי הַיָּקָר, וְלַרְדֹּת לְעִמְקָהּ שֶׁל סִגְיָה זֹה, מֵהַ נִקְרָאת שִׁנְאֵת חָנָם, שְׁחֲמוּרָה כָּל־כָּף בְּעֵינָיו יִתְבָּרֵךְ, וְכִיצַד יֵשׁ לְרַחֵץ וּלְנַקוֹת עֲצָמָיו מִהַחֲטָא הַמִּגָּנָה הַזֶּה. כִּי כָף אוֹמְרִים חֲכָמֵינוּ הַקְדוּשִׁים (יוֹמָא ט.): וְעַדִּין מְרַקֵּד בֵּינָן, הֵינּוּ מֵדוּעַ בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ אֵינוֹ נִבְנָה, וְלָמָּה סוֹבְלִים גְּלוֹת קָשָׁה כָּל־כָּף בֵּין אֲמוֹת הָעוֹלָם וּבֵין הָעֶרֶב־רֶב? מִפְּנֵי שֵׁישׁ שִׁנְאֵת חָנָם, אֶחָד שׁוֹנֵא אֶת זוּלָתוֹ לַשָּׂוֵא. וַיֵּשְׁנֵם רָשָׁעִים אֲרוּרִים, אֲשֶׁר בְּמָקוֹם שִׁיגְרָמוֹ לְאַהֲבָה בֵּין נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, הֵם זוֹרְעִים שִׁנְאֵת חָנָם בֵּינֵיהֶם, אֲשֶׁר אוֹי לָהֶם וְאוֹי לְנִפְשָׁם. כִּי עַם יִשְׂרָאֵל נִקְרָאִים בָּנִים לְמָקוֹם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דְּבָרִים יד, א): "בָּנִים אַתֶּם לַהוֹיָה אֱלֹקֵיכֶם"; הֵינּוּ כָּלָם בְּנֵי אֲבֹרָהֶם, יִצְחָק וַיַּעֲקֹב, כָּל יְהוּדֵי הוּא חֵלֶק אֱלֹהִים מִמַּעַל, רוּחָנִיּוֹת חַיּוֹת אֱלֹקוֹת שֶׁנִּתְלַבֵּשׁ בְּגוֹף, חֵלֶק בְּלֹתִי נִפְרָד מִהַקְדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא, וְאַף שֶׁלְּכֻלָּךְ אֶת חֵלְקוֹ וְהַכְּתִימוֹ, אֲבָל הַחֵלֶק נִשְׁאַר חֵלֶק, וְאֵין יְכוּלִים לְנַתֵּק אוֹתוֹ מִשְׁרָשׁוֹ, וְלָכֵן יֵשׁ לְאַהֲבָה אֶת כָּל בֵּר יִשְׂרָאֵל, וְכְמוֹ שֶׁאָמַר הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב הַקְדוּשׁ זי"ע: מִי שֶׁאוֹהֵב אֶת הָאָבָא אוֹהֵב אֶת הַבָּנִים; הֵינּוּ מִי שֶׁאוֹהֵב אוֹתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּאַהֲבָה אֱמֵתִית, וַיֵּשׁ לוֹ אֲהֲבַת הַקְדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא, בְּהִכָּרַח לוֹ לְאַהֲבָה אֶת כָּל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל בְּלִי יוֹצֵא מִן הַכָּלָל. וּמִי

ששונא את עם ישראל, סימן שהוא שונא את הקדוש-
ברוך-הוא. וסימן זה יהיה מסור בידך, אימתי יש לאדם
אהבה אמיתית להקדוש-ברוך-הוא? כאשר אוהב את
נשמות ישראל, כי כל יהודי הוא חלק אלוך ממעל.
ובעוונותינו הרבים אנו עדים לאשר קורה בדור הזה,
פיצד זרעו שנאה בין נשמות ישראל, ומה צמח מזה?
עבודה זרה — שכופרים בו יתברך בלי שום בוששה,
אין אמונה בהשגחה פרטית כלל וכלל. גלוי עריות —
שהולכים, רחמנא לצלן, ערמים ללא בוששה, מכשילים
את אחרים בעברות חמורות של עריות וכל הקשור
בפגם-הברית. שפיכות דמים — מתירים את דמו של
הזולת. או מחרפים ומבישים ומגדפים את אחרים,
אשר זה גם-כן בכלל שפיכות דמים, ששופכים את דם
הזולת. והכל נצמח מדבר אחד — שזרעו שנאה, ואז
קצרו את שלש העברות האלו: עבודה זרה, גלוי
עריות, ושפיכות דמים.

ב.

ועליך לדעת, אהובי, בני היקר, אשר הסמ"ך-מ"ם
הרשע, ימח שמו וזכרו, הוא שזרע את השנאה, כי זה
לעמת זה כנגד הקדשה ישנה טמאה. הקדוש-ברוך-
הוא ברא את כל העולם כלו, והכל לכל אלקות גמור

הוא, ודומם, צומח, חי, מדבר הם כפסא לאלקותו
 יתברך, כל אשר שומעים, מה שרואים, כל אשר
 מדברים ומרגישים ונושמים, והיכן שהולכים — הכל
 אלקות. אך למען הבחירה והנסיון ברא הקדוש-ברוך-
 הוא גם ענין הנקרא טמאה וזבל, כדי שיסתירו את
 הקדשה, והוא יתברך ברא את הרע שיכסה את הטוב,
 אך גם הרע והטמאה הם כפסא לאלקותו יתברך, והכל
 בשביל הבחירה, כדי לנסות את נשמות ישראל למי
 ילכו, ובקול מי ישמעו. ולכן אין לתמה, למה ברא את
 הרע והחשך, שהשרש הוא הסמ"ך-מ"ם הרשע, שרש
 ההעלמה וההסתרה, להעלים ולהסתיר את אלקותו
 יתברך, כי הוא בעצמו נברא בשביל הבחירה והנסיון
 (עין חיי-מוהר"ן, סימן תקיט), וכדי להבין דבר זה עלינו
 להתבונן במאכל האדם, כשאדם אוכל מאכל גשמי,
 הוא מחיה עצמו מהמאכל, אבל בהכרח שיוציא גם את
 הפסלת, נמצא שגם הפסלת היא משיורי המאכל, ואם
 לא היה מאכל לא היתה פסלת. כמו-כן בענין הקדשה
 הכל לכל אלקות גמור הוא, אבל בשביל הבחירה
 והנסיון ההכרח שתהיה טמאה ופסלת שאדם יטעה
 עצמו, כדי לקבל שכר על הבחירה. ובענין אכילה
 גשמית אומר רבנו ז"ל (לקוטי-מוהר"ן, חלק ב', סימן ז'):
 כשאדם אוכל, יורדת הארת הרצון, והאדם יכול אז
 להשתוקק אליו יתברך באפן בלתי רגיל. וכיצד?

מסביר רבנו ז"ל (לקוטי מוה"ר, חלק א', סימן סב), שבשעה
 שיהודי אוכל, נעשה יחוד קדשא בריף הוא ושכינתיה
 אפין באפין. הינו אדם אוכל לחם וירקות וכדומה,
 שותה מים, תה וכדומה, ומתבונן היטב במאכל ויודע
 שהכל אלקות, גם האכל — החטה שממנה עשו את
 הלחם, הירקות החתוכים, החלב, המים ושאר מיני
 נוזלים — הכל אלקות, וכשאדם חושב ומתבונן
 שאוכל אלקות, אזי נעשה יחוד בין קדשא בריף הוא
 לשכינתא אפין באפין, וזוכה להארת הרצון. אשר זו
 מדרגת הצדיקים האמתיים, שכל-כף קדושים וטהורים,
 עד שאפלו בעת אכילתם אכילה גשמית, רואים רק
 אלקות, וזו נקראת אכילת מן ושתיית מי באר, כי
 מרגישים רק אלקות בתוך האכל. אף הוא יתברך ברא
 בטבע האדם, כשמשים את האכל, צריך להוציא זבל
 הנקרא צואה, ולכן אמרו חכמינו הקדושים (אבות, פרק
 ג'): שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי
 תורה, כאלו אכלו מזבחי מתים, שנאמר (ישעיה כח): "כי
 כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום; כי על האדם
 להרגיל עצמו לדבר תמיד עם זולתו מהקדוש-ברוך-
 הוא, לגלות לו שיש בורא שברא את העולם, לדבר
 עמו דבורי תורה שהם חכמתו יתברך, לקשר יהודים
 אליו יתברך, זו צריכה להיות עבודת כל יהודי, הן
 ללמד עם עצמו תורה ואמונה, ולגלות לעצמו אותו

יתברך, והן ללמד עם אחרים תורה ואמונה ולקרנם
 אליו יתברך. ובפרט בעת שאוכל, שלא יחשב שאוכל
 דבר גשמי, אלא יש בזה רוחניות, ועל-כן יש מצוות
 שונות הקשורות במאכלים: נטילת ידים, ברכות,
 בפרות וירקות יש תרומות ומעשרות, שמטה וכו', יש
 שמירה על פשרות האכילה. והעולה על הכל —
 בשעה שאדם אוכל, יזכר אז מהקדוש-ברוך-הוא,
 ויגלה אותו יתברך מהגשמיות, וידע שאוכל אלקות,
 ואז המאכל מתעלה, הצומח והחי מתעלים אל מדבר,
 אשר זו המדרגה הכי עליונה. ולכן, אהובי, בני היקר,
 ראה לדבר דברי תורה בעת הסעדה, וכן דבורי אמונה
 והשתוקקות אליו יתברך, אשר אז יוצא פרוז (יחזקאל
 מא): "וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'", שעליו
 נאמר (שמות כד): "ויחזו את האלקים, ויאכלו וישתו",
 דיקא בשעה שאכלו ראו כביכול את הקדוש-ברוך-
 הוא, כיצד? כי התבוננו באלקות שבתוך המאכל, וראו
 אותו יתברך, והבינו כי אין ענין של טבע, כי גם הטבע
 הוא אלקות. וזה שכתוב (שמות יח): "ויבא אהרן וכל
 זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה לפני האלקים".
 ושואלים חכמינו הקדושים (ברכות סד): וכי יכולים לאכל
 לפני האלקים? אלא מפאן שהנהנה מסעדת תלמידי
 חכמים, פאלו נהנה מזיו השכינה. וזו מעלת האדם
 הנהנה משלחן טהור של צדיק, כי נמשך גם עליו אור

וזיו וחיות ודבקות בו יתברך.

ג.

ועליך לדעת, אהובי, בני היקר, מה נקרא צדיק ומיהו צדיק אמתי? הינו זה שחי כל ימי חייו רק עם אמונה, כמו שכתוב (חבקוק ב, ד): "וצדיק באמונתו יחיה"; הינו זה שרואה רק את הקדוש-ברוך-הוא, שומע רק את הקדוש-ברוך-הוא, מרגיש בכל רגע אותו יתברך, נושם אורו יתברך, חי עם הקדוש-ברוך-הוא, הכל אצלו אלקות, ובודאי לא הגיע כל אדם למדרגה זו עדין — לא מניה ולא מקצתיה, והוא רחוק מזה כרחוק מזרח ממערב, עדין נלחם הוא בכל יום במחשבות זרות, במרעין בישין, 'עיניו' מלכלכות, מלאות גאון, במקום לראות אותו יתברך, להסתכל על האלקות שבכל דבר, אזי מסתכל במקומות הטנפת וכו', 'אזניו' שומעות כל מיני רע, קללות ומחלקת, תחת לשמע דבורי תורה ויראת השם, 'אפו' שצריך לנשם אותו יתברך, עדין בכעס רב וברציחה, ו'פיו' שצריך לדבר רק אל הקדוש-ברוך-הוא, מפטפט כל העת על אחרים לשון-הרע ורכילות, מלא בנבול פה, ו'ידי' נוגעות בגנבה, נוטלות כספים שאינם שלו, תחת לקים מצוות, 'רגליו' נושאות אותו למקום טמאה

וזהמה, תחת לילך לבית-הכנסת להתפלל ולבית-
המדרש ללמד, 'המת-מחשבה' שצריך לחשב רק ממנו
יתברך, חושב מחשבות זרות ומזהמות וכו' וכו'.
ואם-כן יש לו לאדם להתנגע ימים ושנים, ובדאי
לאחר גיעות ועמל, יזכה גם-כן להגיע למדרגת
הצדיקים הגבוהים במעלה עליונה מאד, אשר
מחשבתם דבוקה בו יתברך כל רגע ורגע, עיניהם
רואות רק רוחניות אלקות, אזניהם שומעות רק את
הכרוזים היוצאים מלפניו יתברך מתוך כל הבריאה,
אפם — בקדשה ובטהרה, הינו סבלנים גדולים הם,
ורחוקים ממדת הפעם המגנה, ואפלו כשמדברים דבורי
חלין, זהו רק מפני שהבריות רחוקות כל-כך ממנו
יתברך, ואם ידברו עמהם אלקות, האור יהא חזק ובעל
עצמה רבה מדי, עד שלא יוכלו לעמד ברבוי האור
הזה, ולכן מלבישים הצדיקים את גלויי הקדשה בכל
מיני ספורים ודבורי חלין, שגם האדם השפל יוכל
להתעורר אליו יתברך, ויוכל לתפס בשכלו הקטן
והמצמצם את אורו יתברך הזורח על כל הבריאה, אור
האמונה וההשגחה הפרטית, אור אלקותו יתברך
המסבב כל עלמין. וזה סוד הענין שהצדיקים מדברים
דבורים בטלים עם בני-אדם (לקוטי-מוהר"ן, חלק ב', סימן צא),
וכן אומר רבנו ז"ל (שם, חלק א', סימן ה'), שהצדיקים
בשעה שמדברים עם בני-אדם, מדברים אז עם הקדוש-

ברוך-הוא, הגם שמדברים על דא ועל הא, ושומעים את שפיכת לבו של האדם, מצוקתו וכל העובר עליו ומעיק לו, אבל אין האדם מבחין שהם מלבישים אז תפלות לבורא עולם בדבורים פשוטים. וכמו שאומר רבנו ז"ל (לקוטי מוהר"ן, חלק א', סימן ד'), אשר הצדיק נכלל באין סוף ברוך הוא, והאדם הבא אליו, רחוק ממנו יתברך, אינו רואה אותו יתברך, מחמת שהוא מלא כפירות ואפיקורסות, שזוהי עבודה זרה, וכן מלא גאווה, עשה כל מיני זממות, שזהו גלוי עריות, וכן שופך דם זולתו, אשתו וילדיו, שזוהי שפיכות דמים, וכיצד ישיג אלקות? אך כשבא אל הצדיק, ומספר לפניו את כל לבו, והצדיק דבוק בו יתברך, אזי מה עושה בשמעו את צרות היהודי? אומר: רבונו של עולם, הנה יושב מולי יהודי המספר לי בעיותיו וצרותיו, והרי הוא מסכן, מחמת שאיננו משיג שאתה פה, אני מבקש אותך, כל מה שאומר לי — תשמע, כל מה שמתודה אלי — תקבל ברחמים וברצון. נמצא, שהיהודי מדבר אז אליו יתברך; ולכן כשבאים אל צדיק גדול כזה, יש גם ל'עמך' תקון, יש גם ל'יהודי השפל הזה, שבא מהיכן שבא, מתוך כל מיני בוץ ולכלוך — עליה. ולכן, אהובי, בני היקר, עליך לידע, אשר מעלה גדולה לבא אל הצדיק, ובפרט בשעת האכילה, כי אצלו אין זו אכילה גשמית אלא הכל רוחניות אלקות, וכשאדם

נוטל שירים מהצדיקים, נחשב כאלו נוטל מהשכינה, ולכן היתה גם מצוה גדולה לקחת מהקרבנות, כמו שאמרו חכמינו הקדושים (פסחים נט:): כהנים אוכלים והבעלים מתכפרים. אשרי מי שבא אל צדיק אמת, אשר אז זוכה ונהנה מזיו השכינה.

ד.

אהובי, בני היקר, עליך לדעת אשר עבודת הצדיקים בזה העולם היא להחדיר בעם ישראל "אהבת ישראל", שיאהבו זה את זה. ובזה תלוייה הגאולה. וחכמינו הקדושים אומרים (עין ילקוט עמוס תקמח): אם היתה אחדות ואהבה בין נשמות ישראל, שום אמה ולשון לא יכלו להם; אימתי יכולים להם? כשאין אהבה ואחדות ביניהם, אלא שנאה ופרודים. וזה כשנעלים ונסתר מהם הצדיק, אזי הם מועדים לכל פורענות, כמו שאומר רבנו ז"ל (לקוטי מוהר"ן, חלק ב', סימן 120), כי אז נסתמות העינים והאזנים, אמנם יש להם עינים, אף "עיניט להם ולא יראו", "אזנים להם ולא ישמעו", "פה להם ולא ידברו", "אף להם ולא יריחון", "ידיהם ולא ימישון", רגליהם ולא יהלכו" וכו', ומדוע? מאחר שהתרחקו מהצדיק, אזי אין להם את כל הדבורים הללו, ונחסר מהם האמונה, ונעשה הכל

חֶרֶב אֶצְלָם. הָאֲזָנִים אֵינָן שׁוֹמְעוֹת אֱלָקוֹת, הָעֵינִים אֵינָן רֹאוֹת אֱלָקוֹת, הַיָּדִים אֵינָן נוֹתְנוֹת צִדְקָה, הָרַגְלִים אֵינָן הוֹלְכוֹת לְהִתְפַּלֵּל וְכוּ', הַכֹּל מִפְּנֵי שְׁנֵת־רַחֲקוֹ מֵהַצַּדִּיק, כִּי רַק הַצַּדִּיק מַחְדִּיר "אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל". וְאוֹמְרִים חֲכָמֵינוּ הַקְדוּשִׁים (סִפְרֵי מִטּוֹת): "נִקָּם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים", אָמַר הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ: לָךְ נִקָּם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים שֶׁהִכְשִׁילוּ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּנֶאֱוָף. "וַיִּדְבֹּר מֹשֶׁה לָּעָם לֵאמֹר, הִחְלְצוּ מִכֶּם אֲנָשִׁים לִצָּבָא וַיְהִיו עַל מִדְיָן, לְתֵת נִקְמַת ה' עַל מִדְיָן", הֵינּוּ תִנָּקְמוּ נִקְמַת ה'. שׁוֹאֲלִים חֲכָמֵינוּ הַקְדוּשִׁים: הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא אָמַר לְמֹשֶׁה נִקָּם 'נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', מִדּוּעַ שָׁנָה מֹשֶׁה וְאָמַר: לְתֵת 'נִקְמַת הַשֵּׁם'? אֵלָּא לְפִי שֶׁעָמְדוּ כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל, נִחְשְׁבוּ כְּאִלוֹ עָמְדוֹ נֶגֶד הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא. כִּי אִם לוֹחֲמִים כְּנֶגֶד עַם יִשְׂרָאֵל, קָמִים וְנִלְחָמִים, לְמַעֲשֶׂה, כְּנֶגְדּוֹ יִתְבָּרַךְ. מִדּוּעַ שׁוֹנְאִים אֶת הָעָם הַיְּהוּדִי? מִפְּנֵי שֶׁהוּא הָעָם הַנִּבְחָר, שֶׁמִּקְיָמִים אֶת מִצְוֹת הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, מִתְעַטְּפִים בְּטָלִית, מִתְעַטְּרִים בַּתְּפִלִּין, שׁוֹמְרִים שַׁבָּת, טָהֳרַת הַמִּשְׁפָּחָה, אוֹכְלִים כְּשֵׁרוֹת וְכוּ' וְכוּ', לֹא כָּל הַגּוֹיִים בֵּית יִשְׂרָאֵל, "הֵן עִם לְבָדֵד יִשְׁכּוֹן וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב" (בַּמִּדְבָּר כג, ט); עִם יִשְׂרָאֵל הֵם בְּנֵי הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, נִמְצָא, מִי שֶׁקָּם נֶגְדָם, קָם נֶגְדּוֹ יִתְבָּרַךְ. וְלָכֵן, אֶהְיֶי, בְּנֵי הַיָּקָר, עֲלֶיךָ לְדַעַת, אֲשֶׁר חֲמוּר כָּל-כָּף עוֹן שֹׁנְאֵת חֲנָם, הֵינּוּ

כְּשִׁיהוּדִי נִוְגַע בִּיהוּדִי שֵׁנִי, הוּא נִוְגַע אֲזִי כְּבִיכּוֹל
 בְּהִקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, וְעוֹן זֶה כָּלוּל מִשְׁלֹשׁ הָעֲבֻרוֹת הַכִּי
 חֲמִירוֹת בַּתּוֹרָה, וְעֵדִין אָנוּ סוֹכְלִים עַד הַיּוֹם, שְׁבִית-
 הַמִּקְדָּשׁ לֹא נִבְנָה רַק בְּעֶטְיוֹ שֶׁל חֲטָא מְגָנָה זֶה. וְאַל
 יִשְׁלַח אָדָם עֲצָמוֹ שֶׁהוּא אוֹחֵז בְּ"אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל", כִּי
 הִרְבֵּה צָרִיךְ לַעֲבֹד עַל עֲצָמוֹ עַד שֶׁמִּגִּיעַ אֶל שְׁלֵמוֹת
 "אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל", לְאַהֲבֵה אֶת כָּל בֵּר יִשְׂרָאֵל כִּנְפֹּשׁוֹ, אֶךְ
 וְרַק מִחֲמַת שֶׁהוּא חֵלֶק אֱלֹהִים מִמַּעַל מִמָּשׁ, בָּנוּ שֶׁל
 הִקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, כִּמּוֹ שֶׁכָּתוּב (דְּבָרִים יד, א): "בָּנִים אַתֶּם
 לַיהוָה" הַאֲלֵקִיכֶם."

ה.

עָלִיךְ לִידַע, אֶהוּבִי, בְּנֵי הַיָּקָר, שְׁכַדִּי לְהִגִּיעַ לְמַעְלָה
 יָקָרָה זֶה שֶׁל "אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל", עָלִיךְ, בְּרֹאשׁוֹנָה,
 לְהִתְרַחֵק מִשְׁנֵאָה עֲצָמִית, הֵינּוּ לְבֹדֵק אִם אַתָּה אוֹהֵב
 אֶת עַצְמְךָ. הַמְצִיאוֹת מוֹכִיחָה, שֶׁאָדָם שׁוֹנֵא אֶת עַצְמוֹ,
 הֵן בְּגִשְׁמִיּוֹת — שְׂאִינוֹ מְרַצָּה מְגוּפּוֹ, מִחִיצוֹנִיּוֹתוֹ,
 כְּאוֹתָם אֲנָשִׁים הַהוֹלְכִים לְרוֹפְאִים וְעוֹשִׂים כָּל מִינֵי
 נְתוּחִים לְשָׁנוֹת אֶת פְּרִצּוֹפִם אוֹ אֶת גּוּפָם, בְּחֻשְׁבָּם
 שְׂזוּלָתָם נִרְאָה טוֹב מֵהֶם. וְכֵן בְּרוּחָנִיּוֹת — אָדָם מְהִלֵּךְ
 עֲצוּב, מִסְתַּוֵּב מְדַכְדָּךְ, שָׁבוּר וְרִצּוּץ, וְהַכֹּל מִחֲמַת
 שֶׁשׁוֹנֵא אֶת עַצְמוֹ, וְחוֹשֵׁב שְׂאִינוֹ שְׂוֵה מְאוּמָה, שְׂאִינוֹ

יִצְלַח, מֵה שְׁעוֹשָׁה לֹא עוֹלָה בְּיָדוֹ, וְהַצְלָחָה מִמֶּנּוּ
וְהִלָּאָה, כָּל זֶה מִחֲמַת שְׁאִינוֹ מוֹצֵא אֶת הַטּוֹב שֵׁישׁ בּוֹ,
כִּי כֹךְ אֹמֵר רַבֵּנוּ ז"ל (לקוטי מוֹהַר"ן, חֶלֶק א', סִימָן רפב), אָדָם
צָרִיךְ לְמַצֵּא בְּעַצְמוֹ נִקְדוּת טוֹבוֹת, וְלֹא לֹמַר שְׁאִינוֹ
שׁוֹה, כִּי אִם נִבְרָא בְּזֶה הָעוֹלָם, סִימָן שְׁמַעְלָתוֹ גְּבוּהָה,
וְכָל הָעוֹלָמוֹת מִחֻבְרִים אֵלָיו. כִּמוֹ שְׁאָמַר רַבֵּנוּ ז"ל
(חֲזוֹנוֹת מוֹהַר"ן, סִימָן תקה): אִם הָיוּ מְהֻפְכִּין אֶת הָאָדָם (רְצוֹנוֹ
לֹמַר — לִרְאוֹת אֶת פְּנִימִיוֹתוֹ), הָיוּ רוֹאִין שְׁבָכָל גִּיד
וְגִיד מִגִּידָיו תְּלוּיִים אֶלְפֵי אֶלְפִים וְרַבֵּי רַבּוֹת עוֹלָמוֹת.
וְכֵן אָמַר (שם, סִימָן תקד): אָדָם כְּשֶׁעוֹשֶׂה כֹךְ בְּיָדוֹ, נַעֲשֶׂה
כֹךְ בְּכָל הָעוֹלָמוֹת, וְכְשֶׁעוֹשֶׂה כֹךְ בְּיָדוֹ, נַעֲשֶׂה כֹךְ בְּכָל
הָעוֹלָמוֹת; כִּי בַר יִשְׂרָאֵל מִחֻבֵּר וּמִקְשָׁר אֶל הָעוֹלָמוֹת
הָעֲלִיּוֹנִים בְּקֶשֶׁר אֲמִיץ וְחֻזֵּק בְּלִתִּי נִפְרָד. אֵךְ מִחֲמַת
שְׁחָטָא וּפִשְׁעָא, רוּאָה רַק חֲשֵׁךְ, וְחֹשׁ עַצְמוֹ הָאֲמָלָל
בְּיוֹתֵר, וּבִקְשֵׁי נִכְנָס לְהִתְפַּלֵּל בְּבֵית-הַכְּנֶסֶת, כִּי חוֹשֵׁב
שְׁאִין שׁוֹמְעִים תְּפִלָּתוֹ, אִינוֹ נִכְנָס לְלַמֵּד בְּבֵית-הַמִּדְרָשׁ
— כִּי נִכְנָס בִּיאֻשׁ, וְנִדְמָה לוֹ שְׁקִשָּׁה הִבְנָה הוּא,
וּבְיָדָאִי לֹא יִקְלֹט אֶת הַלְמוּד, וְכֹךְ נוֹפֵל וּמִדְרֹדֵר עַד
הַשְׂאוֹל תַּחְתִּית, עַד שְׁמַחֲלִל שַׁבָּת, אוֹכֵל טְרֵפוֹת, וְעוֹבֵר
עַל עֲרִיּוֹת וְכוּ' וְכוּ', כָּל זֶה בָּא מִחֲמַת שְׁשׂוֹנָא אֶת
עַצְמוֹ, אֲשֶׁר זֶהוּ גַם-כֵּן בְּכָלֵל שְׁנֵאת חָנָם, כִּי אֲסוּר
לְאָדָם לְשֹׁנֵא אֶת עַצְמוֹ, אֲשֶׁר בְּזֶה שׁוֹנֵא אֶת הָאֱלֻקוֹת
שֵׁישׁ בּוֹ. כִּי אִם הָיָה אָדָם יוֹדֵעַ אֵיךְ הוּא יִתְבָּרֵךְ אוֹהֵבוֹ,

והוא חלק אלוך ממעל, הִיָּה מתחזק בכל מיני אֲפָנִים
שֶׁבְּעוֹלָם, וְהִיָּה יוֹדֵעַ שְׁעַל-יָדֵי כָּל דְּבוּר שֶׁמִּדְּבַר אֱלֹוִ
יִתְבָּרֵךְ גּוֹרֵם שְׁעֲשׂוֹעַ נִפְלָא בַּשָּׁמַיִם. הִנֵּה הַתְּבוּנָן,
אֶהוּבִי, בְּנֵי הַיָּקָר, יֵשׁ לָךְ בֶּן אוֹ בֵּת, וְקוֹרְאִים: "אָבָא,
אָבָא", אֵיזָה נַחַת רוּחַ מְסֻבִּים לָךְ. וּבִכֵּן מִדּוּעַ לֹא תִּבִּין
אֶת גְּדֹל הַנַּחַת רוּחַ שֵׁישׁ לְהַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, כְּשֶׁאַתָּה
בָּא וְאוֹמֵר לוֹ: אָבָא, אָבָא, תַּעֲזֹר לִי, אָבָא, אֲנִי צָרִיךְ
אוֹתָךְ וְכְדוּמָה. אֵיזָה שְׁעֲשׂוֹעַ אַתָּה גּוֹרֵם אֲזוּ בְּכָל
הָעוֹלָמוֹת. אוֹ תִּקַּח לְמַשָּׁל, יִשְׁנֹו אָדָם שָׁבִנוּ שְׁבוּי, הַשֵּׁם
יִשְׁמַר, בִּידֵי הַגּוֹיִים הָרוֹצְחִים, אֵיזָה אֲמַלְל אָב זֶה, אֵילֹו
מְסֻכָּנִים הוֹרִים אֵלֹו שְׁלֹא שְׁמָעוּ מִבְּנֵם שָׁנִים עַל גִּבִּי
שָׁנִים, וְאֵינָם יוֹדְעִים מָה אֶתּוֹ, אִם רַק הִיָּה זוֹכָה הָאָב
לְשִׁמְעַ אֶת בְּנוֹ הַצּוֹעֵק לוֹ: אָבָא, אָבָא, תִּפְדִּינִי, אוֹ אָבָא,
אֲנִי בָּרִיא, הַכֹּל כְּשׁוֹרָה וְכוּ'. וְהַנִּמְשָׁל הוּא, שְׁכָּל יְהוּדֵי
שְׁבוּי בִּידֵי יִצְרוֹ, שִׁפְתָּהוּ לְכָל מִינֵי עֲבֻרוֹת, וְנִפְּל לְשִׁאוּל
תַּחֲתִיּוֹת, וְעַתָּה אֲבִינוּ אָב הַרְחֵמֵן רוֹצֵה שְׁיִצְעֵק: אָבָא,
תּוֹצִיאֵנִי, תַּעֲזֹר לִי... הֵיכּוֹלִים לְשַׁעַר אֵיזוֹ נַחַת-רוּחַ יֵשׁ
לְהַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, כְּשִׁיְהוּדֵי נִמְצָא בְּאֵיזוֹ פִּנָּה שְׁקֻטָּה,
בְּאֵיזָה שָׁדָה, וַיּוֹשֶׁב עַל סֵלַע וְזוֹעֵק אֵלֹו יִתְבָּרֵךְ: אָבָא,
אֲנִי רוֹצֵה לָשׁוּב בְּתִשׁוּבָה, עֲזֹרֵנִי לָצֵאת מִהַבּוֹץ
שֶׁנִּשְׁלַכְתִּי לְשֵׁם. אָבָא, אֲנִי רוֹצֵה לָקִים מַצּוֹת, לְהַפְסִיק
לְחַלֵּל שַׁבָּת, אָבָא, חֲפָצִי לָבֹא לְבֵית-הַכְּנֶסֶת לְהַתְּפַלֵּל,
רְצוֹנִי לְהַתְּעַטֵּף בְּצִיצִית וְכוּ' וְכוּ'; הֲרִי כְּשִׁיְהוּדֵי יוֹצֵא

מביתו לבית-הכנסת מלויים לו מליוני מלאכים
ומכריזים לפניו: אשרי הבן שהולך לבית המלך.
וכשמתעטר בציצית, מכריזין: אשרי הבן שלובש את
לבושי המלך, וכשמתעטר בתפלין מכריזין: אשרי הבן
שלובש את כתר המלך. ומדוע אין האדם זוכה לשמע
זאת? כי שונא את עצמו, יש לו שנאת חנם כלפי עצמו.
לזאת, אהובי, בני היקר, עליך להתחיל לאהב את
עצמך, ולידע שאינך לא-יצלח, אלא יש בך הרבה
נקודות טובות ומעלות יחודיות, עליך לחדל לשנא את
עצמך, ולצאת מכבלי היצר הרע, ולשוב אליו יתברך
בלב שלם ואמת. ואז אם תצא מהשנאה העצמית שלך,
ותתחיל להעריך את המעלות הטובות שבך, אזי תגיע
גם לאהבת זולתך, כי מחמת שאדם שונא את עצמו,
על-כן שונא גם את זולתו.

ו.

כמו-כן, אהובי, בני היקר! אם ברצונך להגיע
למעלת "אהבת ישראל", עליך לתקן את הפגם של
שנאת זולתך לשוא, ולאהב את כל בר ישראל. כי זוהי
משמעות שנאת חנם, ששונא יהודי שני על לא דבר.
ואיתא בדברי רבנו ז"ל (שיחות-הר"ן, סימן לח), אשר דוד
המלך אומר (תהלים עג, ט): "שתו בשמים פיהם, ולשונם

תהלה בארץ", פונתם של הבריות לדבר נגדו יתברך — "שתו בשמים פיהם", אך חוששים, ולכן "ולשונם תהלה בארץ", שמדברים על בני-אדם כל דבר אסור, ושונאים אותם על לא עול בכפם. וזהו שאומרים חכמינו הקדושים (יבמות סב:): האוהב את שכניו והמקרב את קרוביו, עליו הכתוב אומר: "אז תקרא וה' יענה", כי הוא גורם יחוד גדול בשמים. כי על יהודי להיות אוהב ישראל, ולהקדים שלום לכלם, ולא לומר שכן זה רע ואחר משחת, ולבל יהא עליהם מלא טענות. ולכן, אהובי, בני היקר, הגיע הזמן שתפסיק לשנא את עצמך, וממילא לא תשנא את זולתך, ואז יזכה כל עם ישראל לבנין בית-המקדש, אשר אין עוד אשר ונעימות יותר מזה, שכל העם יבאו להתפלל בו אליו יתברך, ושם לא יהיו הבדלי מעמדות והפרשים בין אשכנזי לספרדי, תימני לתוניסאי, ליטאי לחסידי, הונגרי לפולני וכו', שם יש "אהבת ישראל" אמתית, ואין את כל השמות והכנויים, בבית-המקדש יש מקום לכלם, כל עם ישראל מתפללים שם בצותא, והקדוש-ברוך-הוא שומע את כלם, כלם שוים לפניו, היש עוד נעם וערבות יותר מזה?! אשרי ואשרי הזוכה ויגיע ויראה!

כְּמוֹ-כֵן, אֱהוּבִי, בְּנֵי הַיָּקָר, עָלֶיךָ לְהִזָּהֵר וּלְהִשָּׁמֵר
מְאֹד מִשְׁנֵאת חֲנָם בְּתוֹךְ בֵּיתְךָ, הֵינּוּ שְׁלֹא תִשָּׂא, חֵם
וְשָׁלוֹם, אֶת אִשְׁתְּךָ, רְאֵה וְהִתְבּוֹנֵן מָה עוֹבֵר עָלֶיךָ, וּמָה
גָּדוֹל סְבִלָּה שְׁסוּבֵלֶת מֵהִילָדִים, אֲשֶׁר מְמַרְרִים אֶת חַיֶּיךָ,
וְגִדּוּלָם קָשָׁה מִנְּשָׂא (עֵיִן שִׁיחוֹת-הַר"ן, סִימָן רסד), אִם הוּא
יִתְבָּרֵךְ נָתַן לָךְ אִשָּׁה, זֶה הַמִּתְנָה הַיִּפָּה בְּיוֹתֵר, וְעָלֶיךָ
לְהַעֲרִיף אוֹתָהּ וּלְיִקְרָהּ עַד מְאֹד, וּלְתַת תּוֹדָה וְהוֹדָאָה
אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ, וְלֹא לִהְיוֹת כְּפוּי טוֹבָה. עָלֶיךָ לְהַשְׁלִיךְ אֶת
כָּל הָאֲשָׁמוֹת וְהַטְעָנוֹת אַחֵר גָּוֶךְ, וְלִדְוֹנָה לְכַף זְכוּת. וְכֵן
לְהַפֵּךְ, אֵל לְאִשָּׁה לִשְׂנֹא אֶת בַּעְלָהּ, וּלְבַל תִּהְיֶה מְלֵאָה
טְעָנוֹת וּמַעְנוֹת כָּל־פִּיּוֹ, עָלֶיךָ לְהַעֲרִיף אֶת הַמִּתְנָה
שֶׁהַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא נָתַן לָהּ, וּלְרַחֵם עָל בַּעְלָהּ, וְלִידַע
שְׁעֵמֶל וּמִתְיַגֵּעַ בִּיגִיעוֹת וּבִטְרָחוֹת עֲצוּמוֹת בַּעֲבוּר
פְּרָגְסֵת בְּנֵי הַמִּשְׁפָּחָה, וְעוֹבֵר עָלָיו מָה שְׁעוֹבֵר בַּמָּקוֹם
עֲבוּדָתוֹ, וַיֵּשׁ לְדוֹנוֹ עַל-כֵּן לְכַף זְכוּת, גַּם אִם הוּא שָׁב
הַבֵּיתָה סֵר וְזָעַף. כִּי עַל שְׁנֵי בְנֵי הַזּוּג לַחֲיוֹת בְּיַחֲד
בְּאַהֲבָה וּבְאַחֲוָה, וּלְיִקָּר וּלְכַבֵּד זֶה אֶת זֶה, וְאִם יִחְיוּ כָּךְ,
סִימָן שְׂאוּהֵבִים הֵם אוֹתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּי אִישׁ וְאִשָּׁה זָכוּ —
שְׂכִינָה בֵּינֵיהֶם (סוּטָה יז.), הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא מְצוּי אֲצֵלָם,
אֲצֵל הָאִישׁ יֵשׁ הָאוֹת י', וְאֲצֵל הָאִשָּׁה הָאוֹת ה', וּבְיַחֲד
זֶהוּ שְׁמוֹ יִתְבָּרֵךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יִשְׁעִיָּה כו, ד): "כִּי בִי"ה

הוֹי"ה צור עולמים", אבל כְּשִׁישׁ שְׁנָאָה בְּבֵית, וְ"אַהֲבַת
 יִשְׂרָאֵל" נַעֲדָרַת בּוֹ, אֲזִי מְגִרָשִׁים אוֹתוֹ יִתְבָּרַךְ. וְלִכְן יֵשׁ
 לַעֲקֹר אֶת הַשְּׁנָאָה חֲנָם מִהַבֵּית, אֲסוּר לַבַּעַל לְשֵׁנָא אֶת
 אִשְׁתּוֹ, וְאוֹי לָהּ לְאַשָּׁה הַשְּׁנָאָה אֶת בַּעְלָהּ, עַל שְׁנִיָּהֶם
 לְשִׁמְחָה בַּמִּתְנָה הִיקָרָה שֶׁהַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא נִתְּנָם,
 וְלַחֲיוֹת בְּאַהֲבָה, וְלַכְבֹּד זֶה אֶת זֶה כָּרְאוּ, וְכָל אֶחָד יָדוֹן
 אֶת זולתו לְכַף זְכוּת. כִּי הַדָּבָר הָרִאשׁוֹן עָלֶיךָ, אֶהוֹבִי,
 בְּנֵי הַיָּקָר, לְקַיִם "אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל" בְּתוֹךְ בֵּיתְךָ, וְלֹא לְרוֹץ
 בְּמִבְצָע "אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל" לִיְדִידִים וְחֻבְרִים וְכו' וְכו', כִּי
 רִאשִׁית עָלֶיךָ לְקַיִם אֶת זֹאת בְּבֵית, וְלַעֲקֹר אֶת הַשְּׁנָאָה
 חֲנָם כָּל־פִּי אִשְׁתְּךָ, אֲשֶׁר דָּבָר זֶה מְבִיא לְבִסוּף לִידֵי
 גְרוּשִׁין, וְסוּפָךְ יִהְיֶה רַע וְמָר; כִּי, בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים,
 רוֹאִים כָּל-כָּף הָרַבָּה בָּתִּים שֶׁנִּשְׁבְּרוּ, שׁוֹמְעִים עַל כָּל-כָּף
 הָרַבָּה גְרוּשִׁין, וְאֵין יוֹדְעִים אֶת הַסִּבָּה, יֵשׁ כָּל-כָּף הָרַבָּה
 אֲנָשִׁים שְׂאִין לָהֶם יְלָדִים וְאֵין יוֹדְעִים לָמָּה, אֵךְ כָּבֹר
 אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְדוּשִׁים (שְׁבַת לב:): בַּעֲוֹן שְׁנָאָה חֲנָם —
 מְרִיבָה רַבָּה בְּבֵיתוֹ שֶׁל אָדָם, וְאִשְׁתּוֹ מַפְלֶת נַפְלִים; כִּי
 עָלֶיךָ לִידַע, אֲשֶׁר אִם נִשְׂאָתָם וְאַתָּם חַיִּים בְּצוּתָא, זֶהוּ
 זְוֹג מִן הַשָּׁמַיִם, וְלִכְן תַּחֲיוּ בְּאַהֲבָה וּבְאַחֲוָה, וְזֶה נִקְרָא
 'שְׁלוֹם-בֵּית', שֶׁמִּכְנִיסִים אֶת הַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא שְׁשֻׁמוֹ
 'שְׁלוֹם' (שְׁבַת י:): לְתוֹךְ הַבֵּית; אֲשֶׁרִי הַמְצִית וּמְקַיִם
 "אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל" אֲמַתִּית בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ.

ח.

כמו־כן, אהובי, בני היקר, עליך לקיים מצות
 "אהבת ישראל" עם הילדים שלך. כי אוי לו למי
 ששונא את ילדיו. עליך לאהב את ילדיך, ולתת להם
 צרכיהם, להתעניין בשלומם ולרדת לדעת שלהם
 בסבלנות מרבית. וכמו שרבינו ז"ל אומר בספר המדות
 (אות בנים, סימן קז): הבנים שוטים כשאביהם כעסן; כי
 כאשר הבן שואל קשיות, ורוצה לידע למה ומה וכיצד
 וכו' וכו', על האב לענות לו תשובה הולמת, אף אם
 הוא מקפיד עליו ומסלקו מעל פניו, ואין לו פנאי
 וחשק לענות על כל הקשיות, אזי נעשה הבן שוטה,
 מחמת שאינו מקבל תשובה על שאלותיו. וכן הדבר
 לגבי הבנות, מדוע קורה שחם ושלום, בת מתחצפת
 לאמה? כי כל שנות ילדותה השפילוה תחת אשר
 להגביהה ולהחמיא לה על הנקדות הטובות שבצעה,
 וכך במשך השנים פתחה לעצמה רגשי נחיתות,
 ובטחונה העצמי הדרדר עד מאד, וכן פתחה נוגדנים
 ומרדנות נגד ההורים וכו' וכו'; כי עליך לידע, אהובי,
 בני היקר, אם הקדוש־ברוך־הוא נתן לכם מתנות —
 בנים ובנות, יש לאהב אותם, לשמח בהם, לתן להם
 תשומת לב, לחלק לכלם שוה בשוה, לא ליחס אחד
 מעל כלם, וכמו שאומרים חכמינו הקדושים (שבת י:):

לְעוֹלָם אֵל יִשְׁנָה בְּנוֹ בֵּין הַבָּנִים, שְׂבִשְׁבִיל מִשְׁקַל שְׁנֵי סְלָעִים מִילַת שְׁנַתֵּן יַעֲקֹב לְיוֹסֵף (בְּבִגְדֵי שְׁקֵנָה לוֹ) יוֹתֵר מִשָּׂאֵר בָּנָיו, נִתְקַנְאוּ בוֹ אָחָיו וְנִתְגַּלְגַּל הַדָּבָר, וַיִּרְדּוּ אֲבוֹתֵינוּ לְמִצְרַיִם; כִּי עָלֶיךָ לְאַהֲבֹת אֶת כָּלֶם, לְרַחֵם עֲלֵיהֶם, לַעֲזֹר לָהֶם, לְקַדֵּם אוֹתָם, וְאוֹי לוֹ לְאֹב הַמִּשְׁפִּיל אֶת אֶחָד הַיְלָדִים בְּפָנָי כָּלֶם, כִּי אִזּוֹ הוֹרֵם אוֹתוֹ לְכָל הַחַיִּים; עָלֶיךָ לְאַהֲבֹת אֶת הָאֱהָבָה, וְלִשְׁנֹא אֶת הַשְׁנָאָה, וְאִזִּי תִזְכֶּה לְבָנִים וּלְבָנוֹת מַצְלָחִים. כִּי כָךְ אוֹמְרִים חֲכָמֵינוּ הַקְדוּשִׁים (יְבָמוֹת סד.): הָאוֹהֵב אֶת אִשְׁתּוֹ כְּגוֹפוֹ וְהַמְכַבֶּדָה יוֹתֵר מְגוֹפוֹ — עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר "וַיִּדְעָתָּ כִּי שְׁלוֹם אֶהְיֶךָ". כְּמוֹ-כֵן כִּשְׂאָדָם אוֹהֵב אֶת יְלָדָיו [וּמַחֲתֵן אוֹתָם בְּגִיל צָעִיר, אֲשֶׁר בָּזָה מִרְאָה שְׁמִבִּין אוֹתָם וּמַצְטַעֵר בְּצַעֲרָם], עָלָיו נֶאֱמַר: "וַיִּדְעָתָּ כִּי שְׁלוֹם אֶהְיֶךָ".

ט.

כְּמוֹ-כֵן יֵשׁ לְקַיֵּם מִצְוֹת "אֱהָבֵת יִשְׂרָאֵל" בֵּין הַמַּחֲנֻכִּים לְתַלְמִידֵיהֶם וְהַמַּחֲנֻכּוֹת לְתַלְמִידוֹתֵיהֶן, הֵן בְּתַלְמוּד תּוֹרָה וְהֵן בְּבֵית-הַסֵּפֶר. כִּי מִיֵּהוּ מַחֲנֹךְ טוֹב, מִלָּמֵד טוֹב אוֹ מוֹרֶה טוֹבָה? כְּשִׁישׁ לוֹ אֱהָבֵת הַתַּלְמִידִים אוֹ הַתַּלְמִידוֹת, עַל הַמִּלְמֵד וְהַמוֹרֶה לְאַהֲבֹת אֶת תַּלְמִידֵיהֶם. וּבִמָּה מִתְבַּטֵּאת הָאֱהָבָה? אוֹמְרִים חֲכָמֵינוּ

הַקְדוּשִׁים: עַד עֲשָׂרִים וַחֲמִשָּׁה תִּלְמִידִים מִסְפִּיק מִלְּמַד אֶחָד, וְיוֹתֵר — יֵשׁ לְדָאֵג לְעוֹזֵר לְמִלְּמַד. כִּי אַחֲרֵת קָשָׁה לְהַעֲנִיק לְכָל אֶחָד תְּשׁוּמַת־לֵב רְאוּיָה, וְלְדָאֵג שְׂכָלָם יֵדְעוּ אֶת הַלְמוּד, וְיִהְיֶה מַצָּבָם הַחֲבֵרְתִּי בְּכִי טוֹב. כִּי יֵשׁ טַבְעִים שׁוֹנִים בֵּין הַיְלָדִים, יֵשׁ יֶלֶד מִכָּשֶׁר וּמַצְלָח, הַמְּשַׁבֵּיעַ רָצוֹן מִלְּמַדּוֹ, וְיֵשׁ אַחֵר מְמַצֵּעַ, מְפַזֵּר, מְזַנֵּחַ וְכו', וּבָזֶה מִתְבַּטָּאת הָאַהֲבָה, שֶׁמִּלְּמַד אוֹ מוֹרֶה מַצְלָחִים אֵינָם מִסְתַּכְּלִים עַל הַחִיצוֹנִיּוֹת, וְאֵינָם מִתְפַּתִּים מִכַּמָּה תִּלְמִידִים מַצְלָחִים וּמִיַּחְסִים אוֹתָם וְכו', וְלַעֲמֻתָּם אֶת הַחֲלָשִׁים מִשְׁלִיכִים לְקֶרֶן זְוִית, אֲלֵא אוֹהֲבִים הֵם אֶת כָּלָם בְּמִדָּה שְׁוָה, וּמוֹסְרִים נִפְשָׁם בְּעֶבּוֹר כָּלָם, וְרוֹצִים בְּטוֹבַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וְחֹפְצִים לְקַדֵּם אֶת כָּל הַתִּלְמִידִים שֶׁיִּגְיַעוּ לְהַשְׁגִּים יָפִים. אִם הִמְחַנְכִּים הוֹלְכִים בְּכוּוֹן זֶה, וְאוֹהֲבִים אֶת כָּל הַתִּלְמִידִים, אֲזִי זוֹרְעִים אֲצֵלָם אַהֲבָה, וַיִּגְדְּלוּ הַמְּאֻשְּׁרִים בְּיוֹתֵר בְּחַיִּים, מְלֵאֵי בְטָחוֹן עֲצָמֵי וְכו' וְכו'; כִּי חֲכַמַת הַחֲנוּף קָשָׁה וְעִמְקָה עַד מְאֹד, עֲבוּדַת קֹדֶשׁ הִיא שְׁלֵא כְּשֶׁאֵר מְלָאכוֹת, וְלִכְן מִי שֶׁחָשׁ עֲצָמוֹ שְׂאִינָנוּ רְאוּי, יִנִּיחָנָה לְאַחֵר. כִּי בּוֹדֵאֵי כְּשֵׁי עֲשָׂרִים וַחֲמִשָּׁה יְלָדִים בְּכֻתָּה, וְכָל אֶחָד בָּא מִרְקַע אַחֵר, מִבֵּית שׁוֹנֶה, וְיֵשׁ בָּתִּים שְׁבוּרִים, רַחֲמָנָא לְצֻלָּן, וְהַיְלָדִים מְשַׁפְּעִים מִכָּה, וְעֵלּוּלִים לְהִיּוֹת מְפָרְעִים גַּם־כֵּן, כִּי מִי יוֹדֵעַ מָה עָבַר עֲלֵיהֶם טָרָם צִאתָם לְמָקוֹם לְמוּדָם, וְלִכְן אִם יֵשׁ לְמִלְּמַד אוֹ לְמוֹרֶה אַהֲבָה אֲמִתִּית

לתלמידיהם, וחספצים הם אף בטובתם, תהיה הצלחה לכל התלמידים בלי יוצא מן הכלל, ואין משנה מהיכן הגיע, ומאיזה רקע בא. אף אוי להם למחנכים, ששמו עיניהם על איזה תלמיד ומשפילים אותו ונוקמים בו וכדומה, אשר זוהי שנאת חנם, וזהו עון חמור ביותר, ויכולים להרסו לכל החיים, ולהותיר בנפשו צלקת עמקה. יש לאהב את כלם, ולהחדיר בתלמידים שיאהבו אחד את השני, ותהיה אורה של אהבה ועזרה הדדית בפתח. ואם נבנית מערכת כזו, אזי מקימים דור יהודים כשרים וטובים לפניו יתברך, בנים ובנות שהקדוש-ברוך-הוא מתפאר בהם.

י.

אהובי, בני היקר! אומרים חכמינו הקדושים (סנהדרין כז:): מה נקרא שונא? כל שלא דבר עמו שלשה ימים באיבה. וכי ישראל נחשדו על כך? היתכן כדבר הזה שאחד לא ידבר עם זולתו שלשה ימים? אלא אף אם אחד אינו מסתדר עם יהודי שני, כבר נקרא שונא ישראל, ואם הוא שונא ישראל, בסימן ששונא אותו יתברך. כי עליך, אהובי, בני היקר, לעשות לעצמך חשבון נפש, האם אתה אוהב את הקדוש-ברוך-הוא אם לאו, וסימן זה יהיה בידיך — תתבונן היטב אם

אָתָּה אוֹהֵב אֶת יְהוּדֵי שְׁנִי, אֲזִי בִּידוּעַ שֶׁהֵנָּךְ אוֹהֵב אוֹתוֹ יִתְבָּרֵךְ. כִּי "אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל" אֵינָנָה תְּלוּיָה בְּמִבְצָע זֶה אוֹ אַחֵר, כִּי אִם מִטַּרְת הַמִּבְצָע לְקָרֵב אַחֲרִים עַל מְנַת שְׂיִצְטָרְפוּ לַחֲסִידוּתוֹ, אֵין זֶה אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא שְׁנֵאת יִשְׂרָאֵל, וְאַהֲבַת עַצְמוֹ, כִּי כָּל רְצוֹנוֹ שֶׁהִלָּה יַחְזִיק כְּמוֹתוֹ, וְאִם לֹא, כָּבֵר אֵינוֹ אוֹהֵבוֹ, וְזֶה כָּבֵר שֶׁקָּר, כִּי "אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל" — הֵינוּ לְאַהֵב אֶת כָּל יְהוּדִי, צָרִיךְ לִהְיוֹת רַק מַחֲמַת שֶׁהוּא בָּנוּ יִתְבָּרֵךְ, וְאִם פְּלוֹנִי מִסָּפֵן, פּוֹרֵק עַל, אוֹכֵל טְרֵפוֹת וְנִבְלוֹת, מַחְלִיל שַׁבָּת, אֲזִי מִתְּפַלְלִים לְהַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא שְׂיַעֲזֹר לִיהוּדֵי זֶה שְׂיִשׁוּב בְּתִשׁוּבָה, וְאֵין מִשְׁנֵה דֶרֶךְ אֵיזָה חָכָם יִתְקַרֵּב, וְכִי־צַד יַעֲלֶה עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, וְלֹאִיזוֹ יִשְׁיבָה יֵלֶךְ, הָעֵקֶר שְׂיִחְזֹר אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ, זֶה מֵה שֶׁרָצָה רַבֵּנוּ ז"ל מֵאַתְנָו. וְכִמוֹ שֶׁאָמַר (חֲיִי-מוֹהֲרָ"ן, סִימָן שֵׁלֹט) דִּאֵיתָא בְּמִדְרָשׁ (בְּרֵאשִׁית רַבָּה לֵד, טו) עַל פָּסוּק (יִחְזָקֵאל לוֹ, כו): "וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר", אֵל תִּקְרִי בָשָׂר אֶלָּא בָסָר, (בְּחִלּוֹף אוֹתִיּוֹת שׁוֹרְקוֹת), שִׁיְהִיָּה כָּל אֶחָד בּוֹסֵר בְּחֻלְק חֲבֵרוֹ, 'לֵב בָּסָר' אוֹתִיּוֹת 'בְּרִסְלָב', [הֵינוּ שֶׁכָּל אֶחָד יֵשׁ לוֹ חֻלְקוֹ וְלֹא רוֹצֶה לְקַח מֵה שִׂישׁ לְזוּלָתוֹ, שֶׁזֶּה אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל]. וְכִמוֹ-כֵן רָצָה רַבֵּנוּ ז"ל שֶׁכָּלֶם יָבֹאוּ אֵלָיו בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה, וְלֹא יִשְׁיִמוּ רִגְלִים זֶה לָזֶה, וְלֹא יִמְנְעוּ אֶת אֶף אֶחָד, וְלֹא כְּמוֹ שֶׁשׁוֹמְעִים הַיּוֹם, שִׂישׁ סוֹכְנִים הַמְּנַסִּים לְמַנְעַ מִלְּבֹוא אֶל הַצִּיּוֹן, אִם אֵין נוֹסְעִים דֶּרֶכָם, וְכֵן נוֹטְלִים כֶּסֶף רַב

בַּעֲבוּר הַנְּסִיעָה. הֵיכָן נִשְׁמַע כַּדְּבָר הַזֶּה! ? הַלּוֹאִי וַיָּבֹאוּ
מֵאוֹת סוֹכְנֵי נְסִיעוֹת וַיּוֹזִילוּ אֶת הַמַּחִיר, וַיָּבֹאוּ מְלִיוֹנִים
לְרַבְּנּוּ ז"ל, אֲשֶׁר זֶה "אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל" אֲמַתִּית, כְּשֶׁאָדָם
עוֹשֶׂה אֶת כָּל הַפְּעֻלוֹת שֶׁבְּעוֹלָם, שְׂיָבֹאוּ כָּל־ם לְרַבְּנּוּ ז"ל
וְדוֹאֵג לְכָף, וְעַז רְצוֹנוֹ שְׂיִתְּפָרְסֵם דְּבַר רַבְּנּוּ ז"ל לְכָל
הָעוֹלָם, וְעוֹשֶׂה פְּעֻלוֹת וּמֵאֲמָצִים בְּלִתֵּי נִלְאִים לְגִלּוֹתוֹ
וּלְפָרְסָמוֹ, זֶה נִקְרָא שְׂאָדָם אוֹהֵב אֶת רַבְּנּוּ ז"ל וְאֵת כָּל־
יִשְׂרָאֵל; וְאֲשֶׁרִי מִי שֶׁעוֹסֵק בְּזֶה כָּל יְמֵי חַיָּיו!

יא.

וְלָכֵן, אֶהוּבִי, בְּנֵי הַיָּקָר, עָלֶיךָ לִרְאוֹת לְחַפֵּשׁ
וּלְבַקֵּשׁ וּלְמַצֵּא בְּעֶצְמְךָ נִקְדוּת טוֹבוֹת, וּלְאַהֵב אֶת
עֶצְמְךָ, וְאֵז תִּגִּיעַ לְאַהֲבַת זולָתְךָ, כִּי כָךְ אָמַר לָהֶם
הַקָּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא לְיִשְׂרָאֵל: בְּנֵי, מָה אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִכֶּם?
אֲלֹא שֶׁתִּהְיוּ אוֹהֲבִים זֶה אֶת זֶה וּמְכַבְּדִים זֶה אֶת זֶה (תָּנָא)
דְּבִי אֲלֵיהּ רַבָּה, פְּרָשָׁה כו.). וְזוֹהִי "אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל", וְלִהְפֹּךְ,
רַחֲמָנָא לְצֻלָן, כְּשֶׁשׁוֹנְאִים אֶת הַזּוֹלָת לְשׂוֹא, אֲשֶׁר זוֹהִי
שְׂנֵאת חֲנָם, וּבּוֹדָאִי הַדְּמִיוֹן יַעֲבֹד שְׁעוֹת נּוֹסְפוֹת לְמַצֵּא
תְּרוּצִים וְאַמְתָּלוֹת מְדוּעַ מִתָּר לָךְ לְשֵׁנָא אֶת זולָתְךָ, אַךְ
עָלֶיךָ לִידַע, שֶׁהַכֹּל הֵבֵל וְרַעוֹת רוּחַ, כִּי הַזּוֹלָת הוּא רַק
הַמִּקָּל, וְכָל הַמְּרִירוֹת שֶׁעוֹבְרֹת עָלֶיךָ אֵינָנָה בְּעֵטִיו, אֲלֹא
מֵאֲתוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְלָכֵן, נָא וְנָא, אֶהוּבִי, בְּנֵי הַיָּקָר, עֲקֹר

מעצמך את המדה הרעה של שנאת חנם, הן כלפי עצמך — שיהיה לך בטחון עצמי, ותחוש שהנך מסוגל להצליח בחברה, להצליח בפרנסה וכו', והן כלפי זולתך — שתאהב את כל בר ישראל, ותדבק במדותיו יתברך, כמו שאומרים חכמינו הקדושים (ברכות ו:): כל הרגיל לבא לבית-הכנסת ולא בא יום אחד; הקדוש-ברוך-הוא משאיל בו; הינו פלוני נעדר יום מתפלה במנין, ומקומו בבית-הכנסת ריק, שואל הקדוש-ברוך-הוא היכן הוא. אם-כן אף אתה הדבק במדותיו יתברך, וכשאתה רואה שפלוני חסר ואינו נמצא, אל תהיה אדיש, אלא תתענין ותברר מה קרה עמו, תשאל בשלומו וכו', ובזה תראה שדבקת במדתו יתברך. ואכן כאשר תתענין במצבו של פלוני ובסבת העדרותו, תשתומם למראה עיניך, באשר תגלה שפלוני זקוק למלה טובה, לעדוד, חזק ואמוץ, מחמת שמיאש הוא, עצוב ומדכדך, עוברים עליו כל מיני משברים, עגמת נפש וחלישות הדעת, ודבוריך הוי בעבורו מים קרים על נפש עיפה, ובזה קימת את הצדקה הגדולה ביותר, כי גדול המפיסו בדברים יותר מהנותן צדקה בממון (עין בבא בתרא ט:). ואין בדור הזה מצוה גדולה יותר מלחזק ולעודד את נשמות ישראל ולקרבם אליו יתברך, ואשרי מי שעושה בעבור זה נסיעות, העקר לקרב את כל הבריות אליו יתברך (חיי-מוהר"ן, סימן תקמג).

וזו דרך רבנו ז"ל — לקרב כל יהודי ויהודי אל הקדוש-ברוך-הוא, ולהחדיר בכל אחד אותו יתברך, שלא ישמע ולא ידבר ולא ירגיש רק את הבורא יתברך שמו. האשה ממרמרת — יש לחזקה, הבעל ממרמר — יש לעודדו ולשמחו, ולא לזרות מלח על פצעיו. כי כשיש אהבה האהבה מקלקלת את השורה, ויש מקום לכל אחד בזה העולם, ואין אחד נוטל ממך כלום, כי (יומא לח.): אין אדם נוגע במה שמוכן לחברו, ואין מלכות נוגעת במלכות חברתה אפלו כמלא נימא; וכן צריכים לאהב את הילדים, לדאג שתהיה אוירה של אהבה בבית. וכן בחברה, בבית-הכנסת וכו', לאהב את כלם, ולא להוציא את העצבים על אחרים, אין הזולת אשם בצרותיה, אין התלמידים והתלמידות אשמים במה שעבר על המחנכים או על המורות בבית, ואוי להם אם יוציאו עצביהם במקום למודם, יש לקרב את כלם, די לשנאה; כי מי הוא זה ואיזה הוא הזמן הרע הזה, הזרע שנאה בין נשמות ישראל, ומסית אחד נגד זולתו, רחמנא לצלן, עמלקים התערבו בעם ישראל, זרע הזמן, אשר הם נעשו המנהיגים אצלנו, מנהיגים משחתים, אשר מסיתים ומדיחים אוכלוסיה אחת כנגד אחרת. כי אם אחד זרע שנאה על זולתו, יש לדעת שהוא משחת וגנב, כי התורה "דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום" (משלי ג, יז); אין התורה מלמדת אותנו

לגנב או לשנא, ואם אחד מסית את העם זה נגד זה, הוא המשחת הגדול ביותר, והוא חיה טורפת בדמות אדם, ואף שיכול להתחזות כדתי וכדומה, למעשה הוא רשע מרשע ועוכר ישראל, שונא את עצמו וזולתו, וממילא שונא אותו יתברך. וזה היה המן-עמלק, שרק רצה לעשות פרודים בין נשמות ישראל ולהפרידם זה מזה. ומה עשתה אסתר? אמרה למרדכי (אסתר ד, טז): "לך כנס את כל היהודים", הינו שיתאחדו בצותא ויתפללו אליו יתברך. וכך זכו לישועה; כי שנאה שיכת אצל אמות העולם, ואין זה מתאים לעם ישראל.

הקדוש-ברוך-הוא יעזר, שתזכה לעקר מעצמך שנאת חנם, ותתחיל לאהב את כל יהודי, לעזר לכל אחד באשר הוא, ובזה תראה שאתה אוהב אותו יתברך, כי אין להלביש את השנאה בדת, בשם התורה, או בחילוניות, אלא השנאה נובעת מחמת שאדם הוא כחיה, כזאב וכנמר שוחרי טרף, כי יש לאו מפךש בתורה (ויקרא יט, יז): "לא תשנא את אחיך בלבבך". הנה ישנם יהודים מסכנים המחללים שבת, אינם יודעים מה זה ציצית ותפלין, מנח עליך חוב, אהובי, בני היקר, ומצוה עליך לקרובם ולגלות להם מהן מצוות אלו, ואין להפגם עמהם בוכוחים, חבל על הזמן היקר לבלותו בדבורי סרק, עוד מעט תצטרך לעזוב את זה העולם,

וְלִכֵּן יֵשׁ לְאַהֲבָה אֶת כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל, וְלוֹמַר לְכָל אֶחָד, אֲשֶׁר אֵין שׁוֹם מְצִיאוֹת בְּלַעֲדֵיו יִתְבָּרֵךְ, וְהוּא יִתְבָּרֵךְ מִמֶּלֶא כָּל עַלְמִין וְסוֹבֵב כָּל עַלְמִין, וּבְכָל תְּנוּעָה וּתְנוּעָה שֶׁם אֲלוֹפּוֹ שֶׁל עוֹלָם; אֵין לָךְ דְּבָר עִם זוּלָתְךָ, וְאֵין רְצוֹנְךָ לְנִצְחוֹ וְכוּ', אֲלֵא לְגִלּוֹת אוֹתוֹ יִתְבָּרֵךְ לְכָל־ם, לְדַבֵּר עִם יְהוּדִים דְּבוּרֵי הַתְּחִינּוֹת, אֲשֶׁר זֶה כָּל הַלְמוּד שֶׁל רַבֵּנוּ ז"ל, וְאִזּוֹ אֶפְלוּ לְאַחַר פְּטִירְתְּךָ כָּל הַנְּחָשִׁים וְהָעֲקָרִים וְהָעֲכָבְרִים לְמִינֵיהֶם, הַבָּאִים לְבַקֵּר בְּקִבְרִי, יָרִיחוּ שֵׁישׁ כָּאֵן גּוֹפָה שֶׁהִיא חֶלֶק אֱלֹהִים מִמַּעַל וַיִּבְרְחוּ מִמֶּנָּה חֵישׁ קָל מְהֵרָה; וְאִם תִּלָּךְ בְּדֶרֶךְ זֶה, אֶהְיֶיךָ בְּנֵי הַיָּקָר, וְתָשׁוּב בְּתִשׁוּבָה שְׁלֵמָה עַל פָּגַם שִׁנְאָת חֲנֻם, הֵן כְּלָפִי עֲצָמָךְ וְהֵן כְּלָפִי אַחֲרִים, וְתִתְחִיל לְאַהֲבָה אֶת זוּלָתְךָ וּלְעֲזֹרוֹ תָּמִיד, אֲזִי תִצְלִיחַ, וְגַם כָּל אַמּוֹת הָעוֹלָם לֹא יוּכְלוּ לַעֲם יִשְׂרָאֵל, וַיִּזְכֶּה הָעָם לִשְׁמַע קוֹל שׁוֹפְרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה צִדְקָנוּ.

תָּם וְנִשְׁלָם, שְׁבַח לֵאל בּוֹרֵא עוֹלָם!